

Я. Чайковський

БАНКІВСЬКИЙ КРЕДИТ ЯК ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ ОБОРОТНИХ КОШТІВ ПІДПРИЄМСТВ (НА ПРИКЛАДІ ПІДПРИЄМСТВ І ОРГАНІЗАЦІЙ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Фінансова стабільність досягається налагодженням безперервної й ефективної діяльності підприємств та вмiлим управлінням оборотними коштами і джерелами їх формування.

Переважає частина підприємств опинилася у важкому фінансовому стані. У цьому є і значна вина держави, яка завдяки лібералізації цін, податковій і фінансово-кредитній політиці призвела до того, що сьогодні в країні лише 20% підприємств працюють нормально [4, 5].

Недооцінка важливості товарно-грошових відносин в процесі розміщення матеріальних ресурсів мала важкі наслідки для економіки. Був порушений принцип раціонального розміщення ресурсів. Підприємства намагалися замовити побільше запасів і предметів праці, не рахуючись зі своїми фінансовими можливостями і наявністю умов для їх раціонального використання. Виник розрив між рухом вартісної і натурально-речової структури внутрішнього валового продукту. Одні виробничі підприємства отримували масу матеріальних ресурсів, яку не могли своєчасно використати і оплатити, а інші підприємства, розпоряджаючись відповідними фондами, не мали можливості їх отоварити.

У цьому зв'язку, на наш погляд, можна константувати, що в економіці України актуальною є проблема ефективного використання оборотних коштів. Тому необхідний дієвий економічний механізм впливу на ефективність використання оборотних коштів у державному та недержавному секторах економіки.

Методики аналізу стану, структури оборотних коштів і джерел їх формування підприємств, виходячи з діючої практики оцінки цих показників, розглядаються нами на основі даних статистичного бюлетня про фінансові показники підприємств і організацій Тернопільської області.

Розрахунки для оцінки змін у складі та структурі майна підприємств узагальнені нами в таблиці 1.

Загальна вартість майна підприємств і організацій Тернопільської області, як видно з даних табл. 1, збільшилась за звітний рік на 2760223 тис.грн., або на 4%. У складі майна підприємств оборотні кошти займали 18%. За звітний рік оборотні кошти збільшились на 2349239 тис.грн., а їх питома вага у вартості всього майна підприємств і організацій збільшилась на 4 процентних пункти.

Низька питома вага матеріальних оборотних коштів пов'язана з дефіцитом необхідних товарно-матеріальних цінностей, який продовжується протягом останніх років.

Раціональне використання оборотних коштів в значній ступені залежить від правильного економічно обгрунтованого формування оборотних коштів. Ступінь ефективності впливу джерел формування на кругооборот авансованої вартості залежить від використання на практиці специфічних особливостей кожного з джерел.

Всі джерела оборотних коштів поділяються на власні, позичені і залучені.

Власні кошти відіграють головну роль в організації кругообороту фондів, тому що підприємства, що працюють на основі комерційного розрахунку, повинні володіти певною майновою та оперативною самостійністю, щоб вести справу рентабельно і нести відповідальність за рішення, що приймаються.

Власний капітал підприємства включає різні за своїм економічним змістом, принципах

формування і використання джерела фінансових ресурсів, основними серед яких є: статутний фонд (капітал), нерозподілений прибуток, спеціальні фонди і цільове фінансування, резервний фонд, який утворюється з прибутку у відповідності з установчими документами.

Таблиця 1

Аналітична характеристика оборотних коштів підприємств і організацій Тернопільської області у 1999 році [5, 201]

(тис.грн.)

ПОКАЗНИКИ	На початок року	На кінець року	Відхилення
1. Всього майна, в тому числі:	7626143,4	7902166,8	+276023
2. Основні засоби і позаоборотні активи	6275176	6201960	- 73216
– в % до майна	82	78	- 4
3. Оборотні (мобільні) кошти	1350968	1700207	+2349239
– в % до майна	18	22	+ 4
з них:			
3.1. Кошти в запасах товарно-матеріальних цінностей	719711,4	716677,6	- 3034
– в % до оборотних коштів	53	42	- 11
3.2. Розрахунки з дебіторами	544166,7	899305,7	+ 355139
– в % до оборотних коштів	40	53	+ 13
3.3. Грошові кошти	7108,3	7380,7	+ 272
– в % до оборотних коштів	1	-	- 1
3.4. Інші активи	79981,3	76842,6	- 3139
	6	5	- 1

До джерел прирівнених до власних коштів відносяться: заборгованість учасникам підприємства по виплаті їм доходів (дивідендів), доходів майбутніх періодів – доходи, які отримані в звітному році, але відносяться до майбутніх звітних періодів (орендна плата, квартплата...), амортизаційний фонд, який залишається в розпорядженні підприємства.

Крім власних і прирівнених до них коштів до джерел формування оборотного капіталу відноситься кредиторська заборгованість, яка охоплює заборгованість за товари, роботи і послуги, видані векселі, по авансах, а також працівникам по оплаті праці та ін., а також кредити банку.

Хоча кредит сам по собі не збільшує фізичний обсяг загальної маси чинників виробництва, однак, виступаючи найбільш мобільним і гнучким джерелом грошових коштів і забезпечуючи потреби підприємств, пов'язані з формуванням їх основних і оборотних коштів, кредит, на нашу думку, загалом активно сприяє організації безперервного виробничого процесу та економічному росту в країні. Найбільшою мірою ця роль банківського кредиту виявляється у кругообороті фондів підприємств.

За допомогою кредиту створюється найбільш гнучка форма задоволення тимчасових потреб підприємства в додаткових грошових коштах. Кредит бере участь в кругообороті оборотних коштів господарств на всіх його стадіях. Підприємства і організації практично всіх галузей економіки активно використовують банківські позики для забезпечення нормальних умов виробництва і реалізації продукції. Найбільше це стосується таких галузей, як промисловість, сільське господарство і торгівля, що є основними секторами економіки, які забезпечують виробництво і розподіл валового внутрішнього продукту та, відповідно, неперервність розширеного відтворення.

В економічній літературі можна зустріти твердження, що кошти, отримані в позику, безпосередньо не утворюють доходів і нагромаджень, що кредит лише обслуговує

кругооборот коштів у господарстві. Однак таке твердження, на нашу думку, не є обґрунтованим і принижує роль кредиту як ресурсу грошових коштів, які опосередковують процес виробництва і обігу товарів. Кредит так само, як і фінанси підприємств, пов'язаний із створенням доходів і нагромадженнь, оскільки він на рівні з власними коштами товаровиробників обслуговує процес виробництва, де створюється додатковий продукт. Маючи можливість залучати в господарський оборот позичені кошти у доповнення до власних, підприємства можуть розширити виробництво, збільшити прибуток і підвищити рентабельність. Крім того, кредит дозволяє скоротити витрати обігу, тому що забезпечує більш раціональне та економне використання фінансових ресурсів у цілому у господарстві країни, галузі, окремому підприємству.

В умовах ринкових відносин особливе значення набуває питання про оцінку структури джерел оборотних коштів. Таке положення пояснюється фінансовим ризиком, який виникає при укладенні договорів, угод і т.д., і з іншого боку, ефективністю виробничо—господарської діяльності. Ризик виникає в тих випадках, коли зменшується частка власних коштів (капіталу) у джерелах формування. Зміна частки власних коштів орієнтується, в основному, на скорочення чи збільшення короткострокових позик. Частка зовнішніх позик, кредитів і кредиторської заборгованості в загальних джерелах формування залежить від співвідношення процентних ставок на дивіденди. Якщо процентні ставки за кредит нижчі від ставок на дивіденди, то раціональніше для підприємства збільшувати залучені кошти, в тому числі і в кредиторську заборгованість. Якщо на ринку грошових коштів склалась обернена ситуація, тоді, відповідно, раціональніше використовувати власний капітал. При цьому, слід мати на увазі, що при перевищенні процентів по банківському кредиту над показником середнього прибутку на 1 грн. поточних активів, підприємству стає вигідніше збільшувати власний капітал у джерелах формування оборотних коштів. На практиці співвідношення між власним і залученим капіталом називають коефіцієнтом фінансування. Чим вище цей показник, тим для банкірів і кредиторів надійніше фінансування.

Проведемо аналіз структури джерел формування оборотних коштів підприємств і організацій Тернопільської області (див.табл.2).

За звітний рік у структурі джерел формування оборотних коштів відбулися значні зміни. Зазначимо, що ці зміни негативно вплинули на фінансовий стан підприємств.

У зв'язку з погіршенням ліквідності підприємств відбулося значне зростання кредиторської заборгованості. Про це свідчить зниження частки грошових коштів у загальному обсязі оборотних активів (за звітний рік на 1%).

Часка власних коштів і банківського кредиту в джерелах формування оборотних коштів низька.

Втрата власних коштів і банківського кредиту в джерелах формування оборотних коштів була компенсована кредиторською заборгованістю, як правило простроченою. Звідси – і ріст неплатежів. Це джерело формування оборотних коштів збільшилося з 13,56 відсотка на початку року до 19,45 відсотка на кінець року. Процес збільшення кредиторів триває і нині.

Банківські кредити як джерело формування оборотних коштів підприємств і організацій, на наш погляд, скоротилися з таких причин: через погіршення кредитоспроможності позичальників у зв'язку зі скороченням у них власних оборотних коштів і погіршенням ліквідності; у зв'язку з обмеженнями, які впроваджуються НБУ щодо кредитної діяльності комерційних банків (встановлення кредитних стель, кредитування у межах повернутих позичок тощо); через відносне скорочення кредитів, які надавав НБУ комерційним банкам у порядку їх рефінансування.

У цьому зв'язку можна констатувати, що в економіці України актуальною є проблема нарощування власних джерел формування оборотних коштів.

Таблиця 2

Оцінка власних та позичених коштів, вкладених в майно підприємств і організацій Тернопільської області у 1999 році [5, 201]

(тис.грн.)

ПОКАЗНИКИ	На початок року	На звітну дату	Відхилення
1. Всього майна, тис.грн.	7626143,4	7902166,8	+276023
– в %	100	100	–
в тому числі			
2. Статутний фонд, тис.грн.	4444533,4	4249020,6	3804487
– в %	58,28	53,77	–5
3. Спеціальні фонди і цільове фінансування, тис.грн.	144149,1	941716,4	+797567
– в %	1,89	11,92	+10
4. Нерозподілений прибуток звітного року, тис.грн.	–	6623,9	+6623,9
– в %	–	0,08	+0,08
5. Збитки звітного року, тис.грн.	–	390753,7	+390753
– в %	–	4,94	+4,94
6. Кредити банків та інші позикові кошти, тис.грн.	59198,1	156034,1	+96836
– в %	0,78	1,97	+1
7. Розрахунки з кредиторами, тис.грн.	1034274,4	1536856,1	+505582
– в %	13,56	19,45	+6
8. Інші пасиви, тис.грн.	1943988,4	1402669,4	–541319
– В %	25,49	17,75	–8

На нашу думку, створення єдиної системи джерел формування оборотних коштів дозволить посилити кредитно–фінансовий вплив на підвищення ефективності використання оборотних коштів. Але в сфері формування останніх залишилися невирішені проблеми, які можуть негативно вплинути на економічні результати господарства. Перш за все не вирішена проблема підтримки економічно обгрунтованого співвідношення власних і залучених коштів в джерелах оборотних коштів.

При відсутності чи обмеженості джерел формування оборотних коштів підприємство буде зацікавлено у відповідному збільшенні питомої ваги кредиту. Необхідно ввести міри, які заохочували б підприємства в збільшенні власних оборотних коштів.

Другою невирішеною проблемою є порядок використання тимчасово вільних коштів (спеціальних фондів і цільового фінансування, наприклад, економічного стимулювання). Об'єм цих коштів може суттєво збільшитись, особливо в підприємств, які мають високі прибутки. Тому вирішення даної проблеми може бути знайдено з допомогою механізму кредитування: необхідно передбачити механізм врахування цих коштів при кредитуванні.

Третьою невирішеною проблемою залишається проблема збільшення власних оборотних коштів і повернення, раніше виданих короткотермінових кредитів.

Таким чином, до основних напрямків ефективного використання оборотних коштів і джерел їх формування слід віднести такі:

1. Оптимізація структури оборотних коштів. Вона передбачає раціональне розміщення джерел формування оборотних коштів, передусім власних коштів, в оборотних коштах.

2. Ресурсне збалансування кругообороту оборотних виробничих фондів і фондів обігу. Воно досягається шляхом визначення оптимальної потреби в оборотних коштах, необхідних для виконання прогнозованих обсягів діяльності та її ув'язки з реально можливими джерелами формування оборотних коштів.

Потреба в планових оборотних коштах визначається шляхом нормування (методом поелементного розрахунку норм і нормативів чи з допомогою коефіцієнта завантаженості сукупного обороту оборотними коштами).

3. Збільшення величини і частки власних коштів в обороті. Кожному підприємству необхідно подбати, щоб не менше як 50% планових оборотних коштів формувалося за рахунок власних коштів. Це забезпечить йому певну фінансову стійкість і платоспроможність, створить реальну можливість залучення в оборот банківського та комерційного кредитів.

Збільшення величини і частки власних коштів у формуванні оборотних коштів досягається шляхом як додаткового залучення в оборот власного капіталу, так і підвищення ефективності його використання у процесі кругообороту оборотних коштів.

У сучасних складних умовах, коли більшість підприємств збиткова, прибуток тимчасово не може бути головним джерелом поповнення власних оборотних коштів. Ним повинні стати вступні й пайові (обов'язкові й додаткові) внески. Щоб зупинити процес "проїдання" власних коштів, необхідно швидкими темпами провести фінансове оздоровлення шляхом прискореного реформування власності, створення спільних підприємств, госпрозрахункових відособлених підрозділів та взаємодопомоги. Підвищення ролі пайовиків у збільшенні власного капіталу промислових підприємств, тісна співпраця з ними на засадах співвласників – це реальний шлях виходу із кризового стану.

Окрім цього, треба більше уваги приділяти раціональній організації кругообороту оборотних виробничих фондів і фондів обігу, прискорювати їх оборотність.

Література.

1. Біла О. Г. Фінансова стабілізація у споживчій кооперації // *Фінанси України, 1999.* – № 10. – С. 89 – 94.
2. Дані Держкомстату України.
3. Мороз А. М. Чи достатньо в економіці України платіжних засобів // *Вісник НБУ, 1996.* – №3. – С.46 – 51.
4. Полозенко Д. В. Фінансова політика перехідної економіки // *Фінанси України, 1999.* – № 8 (44). – С.3–12.
5. *Статистичний бюлетень. Фінансові показники підприємств і організацій за 1999 рік // Держкомстат України, Тернопільське обласне управління статистики, Тернопіль, 2000.*